

Programm „Kogukondlik Eesti 2024–2027“

Eestis on aktiivsed, avatud, haritud ja ettevõtlikud inimesed, kes kogukondade ja vabaühenduste kaudu seisavad demokraatlike väärtuste, sidusa ning vaba ja turvalise ühiskonna eest ning võtavad vastutust ja panustavad riigi kestlikusse. Riigis on mitmekesised läbipaistvad kodanikualgatuse toetamise võimalused ja toetatakse uusi lähenemisi ja lahendusi ning võimaldatakse kogukondadel otsuste tegemisel kaasa rääkida.

SISUKORD

PROGRAMMI SISU LÜHIKOKKUVÕTE 3

PROGRAMMI EESMÄRK, MÕÕDIKUD JA EELARVE 4

Programmi eesmärk	4
Programmi eelarve	4
Programmi mõõdikud	4

OLUKORRA ANALÜÜS 5

Teadlikud ja aktiivsed elanikud	5
Võimekad ja hoolivad kogukonnad	7
Võimekad vabaühendused ja sotsiaalsed ettevõtted	9
Läbipaistev ja kaasav poliitika kujundamine	11
Võimekad usulised ühendused	12
OLUKORRA ANALÜÜSI KOKKUVÕTE JA JÄRELDUSED	13

MEETMED JA PROGRAMMI TEGEVUSED 15

MEEDE: Kodanikuühiskonna mõju ja areng	15
Programmi tegevus 1: Kogukondliku arengu toetamine	16
Alaeesmärk 1.1: Teadlikud ja aktiivsed elanikud	16
Alaeesmärk 1.2: Võimekad ja hoolivad kogukonnad	19
Alaeesmärk 1.3: Võimekad vabaühendused ja sotsiaalsed ettevõtted	21
Alaeesmärk 1.4: Läbipaistev ja kaasav poliitika kujundamine	23
Programmi tegevus 2: Usuvabaduse tagamine	25
Alaeesmärk 2.1: Võimekad usulised ühendused	25

PROGRAMMI JUHTIMISKORRALDUS JA PROGRAMMI KOOSTAMISEST 26

Programmi juhtimiskorraldus	26
Programmi seosed teiste arengudokumentidega	26
Programmi koostamine	26

Programmi sisu lühikokkuvõte

Programmi nimetus	Kogukondlik Eesti
Tulemusvaldkond	Sidus ühiskond
Valdkonna arengukava	Sidusa Eesti arengukava 2021–2030
Programmi periood	2024–2027
Programmi eesmärk	Eesti on inimesekeskne ning kogukondade ja kodanikuühiskonna arengut soosiv riik, kus inimesed on väärtustatud ja kaasatud, jagavad demokraatlikke väärtusi ning aktiivse osalusega kogukondlikus ja ühiskondlikus tegevuses parandavad elukeskkonda.
Peavastutaja	Siseministeerium
Kaasvastutajad või teised partnerid, kes aitavad programmi eesmärkide saavutamisele kaasa, kuid ei planeeri oma teenuste raha selles programmis	Haridus- ja Teadusministeerium, Kultuuriministeerium, Sotsiaalministeerium, Rahandusministeerium, Kaitseministeerium, Regionaal- ja Põllumajandusministeerium, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium, Justiitsministeerium, Riigikantselei. Nimetatud pooltega seonduv on lisatud dokumenti informatiivselt, et anda valdkonnast terviklikum ülevaade, kuid nende täpsemad tegevused, teenused ja raha on kavandatud teistes programmides.

Siseministeerium jätkab 2002. aastal Riigikogus heaks kiidetud Eesti kodanikuühiskonna arengu kontseptsiooni (EKAK) eesmärkide ja põhimõtete elluviimist. Selleks koostati programm, mida uuendatakse igal aastal ja mis on jätkuks varem [kehtinud „Kodanikuühiskonna arengukavale 2015–2020“](#) ja varasematele arengukavadele. Sidusa ühiskonna tulemusvaldkonda panustavas programmis täpsustatakse nelja-aastast eelarvevaadet, mis vastab tegevuspõhise riigieelarve põhimõtetele ja mis seotakse pakutavate teenustega. Programm aitab ellu viia „Sidusa Eesti arengukava“¹. **Programmi üldeesmärk on tugev kodanikuühiskond** ning see lähtub riigi pikaajalise arengustrateegia „Eesti 2035“ sihtidest „Eestis elavad arukad, tegusad ja tervist hoidvad inimesed“, „Eesti ühiskond on hooliv, koostöömeelne ja avatud“ ja „Eesti on uuendusmeelne, usaldusväärne ja inimesekeskne riik“. Programmi peamine erinevus valdkonna eelmiste arengudokumentidega on suurema fookuse panemine **inimeste ja kogukondade aktiivsusele** võrreldes varasema poliitika kujundamises osalemise fookusega.

Programmis keskendutakse kodanikuühiskonna mõju suurendamisele ja arengu toetamisele, et aastaks 2030:

- osalevad eri vanuses Eesti elanikud ühiskondlikus elus ja kodanikuhariduses,
- on kogukonnad võimekad ja hoolivad,
- on vabaühendused ja sotsiaalsed ettevõtted oma eesmärkide saavutamisel võimekad ja jätkusuutlikud,
- on poliitika kujundamine läbipaistev ja kaasav,
- on usuvabadus kehtiva õiguskorra raames tagatud.

Programmil on üks meede „Kodanikuühiskonna mõju ja areng“ ja kaks programmi tegevust (programmi tegevuste eesmärgid on arusaadavuse huvides liigendatud alaeesmärkideks):

PROGRAMMI TEGEVUS 1: Kogukondliku arengu toetamine				PROGRAMMI TEGEVUS 2: Usuvabaduse tagamine
Alaeesmärk 1.1 Teadlikud ja aktiivsed elanikud	Alaeesmärk 1.2 Võimekad ja hoolivad kogukonnad	Alaeesmärk 1.3 Võimekad vabaühendused ja sotsiaalsed ettevõtted	Alaeesmärk 1.4 Läbipaistev ja kaasav poliitika kujundamine	Alaeesmärk 2.1 Võimekad usulised ühendused

¹ Lisainfot leiab aadressilt <https://www.siseministeerium.ee/et/rahvastiku-ja-sidusa-uhiskonna-arengukava-2021-2030>.

Programmi eesmärk, mõõdikud ja eelarve

Programmi eesmärk

Eesti on inimesekeskne ning kogukondade ja kodanikuühiskonna arengut soosiv riik, kus inimesed on väärtustatud ja kaasatud, jagavad demokraatlikke väärtusi ning aktiivse osalusega kogukondlikus ja ühiskondlikus tegevuses parandavad elukeskkonda.

Programmi eelarve

Eelarve jaotus (eurodes)	2024	2025	2026	2027
Programmi tegevus 1: Kogukondliku arengu toetamine	4 409 639	4 445 477	4 118 889	4 202 042
Programmi tegevus 2: Usuvabaduse tagamine	805 464	807 940	810 139	807 244
KOKKU	5 215 103	5 253 417	4 929 029	5 009 286

Programmi mõõdikud

Mõõdiku nimi	Algtase (2019/2020)	2021 (tegelik)	2022 (tegelik)	2023	2024	2025	2026	2027	Allikas
Vabatahtlikus tegevuses osalemise määr	49%	≥ 49% (-)	≥ 49% (-)	≥ 49%	≥ 49%	50%	50%	50%	Vabatahtlikus tegevuses osalemise uuring
Osakaal elanikest, kes tunnevad, et neil ei ole võimalust mõjutada ühiskonda (<i>täiesti nõus ja pigem nõus</i>)	48%	< 48% (-)	< 48% (-)	< 48%	< 48%	< 48%	< 48%	< 48%	Eesti ühiskonna integratsiooni monitooring
Eesti vabaühenduste elujõulisuse indeks	2.1	≤ 2,1 (-)	≤ 2,1 (-)	≤ 2,1	≤ 2,1	2.0	2.0	2.0	Varasemalt Ameerika Ühendriikide arengukoostöö agentuur (USAID), 2024 sisustatakse uus mõõdik

Seda, kui palju elanikke osales viimase 12 kuu jooksul vabatahtlikus tegevuses uuriti viimati 2019. aastal. Uuringust selgus, et kuue aastaga on vabatahtlikus tegevuses osalenud inimeste osakaal suurenenud ligi viiendiku võrra (18%) ja praegune tase on Eesti puhul väga hea. Arvestades, et tulemusi mõjutasid nii Eesti Vabariigi 100. aastapäeva sündmused kui ka haldusreform, kuna need aktiveerisid elanikke, on programmis sihiks seatud seda taset hoida.

Osakaal elanikest, kes tunnevad, et neil ei ole võimalust mõjutada ühiskonda – uuringus paluti väitele „Teil ei ole võimalust mõjutada ühiskonda“ valida sobivaim vastus. Variandid olid: „täiesti nõus“, „pigem nõus“, „pigem ei ole nõus“, „ei ole üldse nõus“ ja „ei oska öelda / soovi vastata“. Arengukava elluviimisel on sihiks, et väheneks nende inimeste osakaal, kes tunnevad, et neil ei ole võimalust ühiskonda mõjutada. See mõõdik aitab seega kaudsemalt hinnata nii riigi inimesekesksust, inimeste väärtustatust ja ka nende kaasatust ühiskondlikku tegevusse.

Eesti vabaühenduste üldist elujõulisust mõõdeti kuni 2022. aastani (k.a.) Ameerika Ühendriikide arengukoostöö agentuuri (USAID) indeksiga järgmise seitsme mõõtme alusel: seadusandlik keskkond, organisatsioonide tegutsemisvõime, majanduslik elujõulisus, huvikaitse ja poliitivate mõjutamine, teenuste osutamine, taristu ja avalik maine. Eesti tase on püsinud aastaid sama ja seetõttu on programmi siht kodanikuühenduste elujõulisust aastaks 2030 märkimisväärselt parandada. (*Kodanikuühendust on programmis käsitletud vabaühendusele sünonüümina. Kodanikuühendused on kodanikualgatuslikud mittetulundusühingud.*) Kuivõrd USAID indeksit enam Eestis 2023. aastast alates läbi ei viida, tegeleb Siseministerium 2024. aastal uue sarnase mõõdiku sisustamisega.

Kodanikuühiskonnana mõistetakse inimeste omaalgatuslikku koostööd, et ellu viia oma huve ning osaleda avalike asjade arutamises ja nende üle otsustamises, ent ka sellist koostööd võimaldavaid ühendusi, võrgustikke ja institutsioone. Kodanikuühiskonna tähtis osa on mittetulundussektor, aga vahel loetakse selle osaks ka ajakirjandust, erakondi, kohalikke omavalitsusi, usulisi ühendusi, ametiühinguid jne.

Olukorra analüüs²

Teadlikud ja aktiivsed elanikud

Demokraatliku riigina on Eestis oluline **anda inimestele teadmisi ja oskused, et mõjutada neid tegutsema kodanikuna**. Inimeste võimendamine kodanikena algab sellest, kuidas on inimestel võimalik oma elu kujundada, poliitikat mõjutada ning kuidas on täidetud selle eeldused ja praktikas kasutamise võimalused.³ Mida rohkem inimesi oma kodanikurolli asjatundlikult täidab, seda tugevam on demokraatia rohuuuretasandil. Kodanikualgatus võib olla ka ühekordne individuaalne algatus. Hea kodanik on ka patrioot, kes on valmis oma riigi ja kaas-kodanike heaks oma osa andma. Piisav teadmistepagas ja silmaring aitavad seda teha mõjusalt, osates sealjuures arvestada rahvusvahelist konteksti ja huvide mitmekesisust.

Oluline teema on **Eesti inimeste riigiidentiteet ja kodanikuteadmised ning neid edendav kodanikuharidus⁴**, mis aitavad kaasa kodanike paremale osalemisele poliitikas ja neil kaasa rääkida oluliste otsuste langetamisel. Väljaspool kooli ja koolidega koostöös pakutakse teatud võimalusi kodanikuhariduse omandamiseks – nii toimib näiteks Kogukonnapraktika programm, noortekonkurss „Koos suudame“, Ettevõtlik kool, Kaubandus-Tööstuskoja programm „Tööle kaasa“, Junior Achievementi ettevõtlusõpe ning varasemalt Changemakers Academy programm jpt. Ära märkimist väärib ka Välisministeeriumi eestvedamisel eri ministeeriumitega koostöös korraldatav ajaloo- ja ühiskonnaõpetuse õpetajate infopäev aktuaalsete teemade toomisel klassiruumi. Peale nende tegeleb kodanikuharidusega oma valdkonnas Kaitseministeerium koos Kaitsealiiduga „Isamaalise hariduse programmis“ ning Kultuuriministeerium muuseumite kaudu. Väljaspool kooli on võimalik kodanikuharidust omandada osaledes noorteorganisatsioonide, -ühingute ja -volikogude töös. Samal ajal on paljud koolivälised programmid killustunud, kodanikuosaluse teemasid on ühiskonnaõpetuse õppekavas vähe kaetud ja kodanikuhariduse pakkumine pole seotud kooli igapäevaেলuga. Oma roll kodanikuhariduse pakkumisel on kauni kodu ja aasta küla valimisel ning sädeinimeste, kogukondade jt tunnustamisel. Need toovad esile kogukondade rolli väärtuskasvatases ja hoiakute kujundamisel.

Eesti elanike kodanikuaktiivsuse peamine probleem on see, et **vanemaealiste ja noorte potentsiaali ühiskondlikus elus osaleda kasutatakse vähe**. Nii on Eesti noored vabatahtlikus tegevuses osalemisel teiste Euroopa Liidu liikmesriikidega keskmisest pisut passiivsemad (27%, Euroopa Liidu keskmine on 31%).⁵ Ning kuigi Eesti elanikest moodustavad suurima vanuserühma 50-aastased ja vanemad, on 55-aastaste ja vanemate kaasatus vabatahtlikku tegevusse Eestis üks väiksemaid. Viimase uuringu järgi oli vabatahtliku tegevusega seotud 4% sellest vanuserühmast.⁶ Just ühiskondlikus elus osalemisel on Eesti vanemaealised võrreldes teiste Euroopa Liidu liikmesriikide vanemaealistega väheaktiivsed. Eestist väiksem on see näitaja Poolas ja Bulgaarias.⁷

² Lisainfo ja ülevaade tegevuste elluviimisest on dokumendis „Sidus ühiskond 2022. aasta tulemusaruanne“: www.siseministeerium.ee/sidest

³ „Kodanikusubjektsus inimeste võimendamisel“, Leif Kalev 2018; „Education for Democratic Citizenship: Development of the Theoretical Framework for Estonia and European Union, Kaarel Haav. 2010.

⁴ Kodanikuharidus on oskuste, teadmiste ja väärtushinnangute kujunemise protsess, mis toetab aktiivset ja vastutustundlikku ühiskonnaelus osalemist. Kodanikuks haritud inimene soovib, saab ja oskab oma elu juhtida, ühiskonnaelu mõjutada ja otsustes kaasa rääkida ning on seeläbi otseselt seotud vabatahtliku tegevusega. Teisisõnu on tal nii tahe, võimalused kui ka pädevus teostada end täieõigusliku kogukonnaliikmena. Kodanikuharidus ei võrdu kodakondsusharidusega, vaid selle eesmärk on toetada kogu riigi elanikkonna valmisolekut õppimiseks, elamiseks ja töötamiseks demokraatliku ühiskonna liikmena. Kodanikuhariduse kaudu taastoodetakse kodanikuühiskonda, tagades keskkonna, kus aktiivseks kodanikuks olemist väärtustatakse. Avatud Eesti Fond, 2008. [Ülevaade kodanikuhariduse hetkeseisust ja arengusuundadest](#).

⁵ [Flash Eurobarometer 455. European Youth. September 2017.](#)

⁶ [Tambaum, T. \(2016\). 55+ rahvastiku internetikasutus ja sotsiaalne aktiivsus. SHARE Eesti uuringu esimene ülevaade ja soovitud eakate poliitika kujundamiseks. Tallinna Ülikool.](#)

⁷ [Active Ageing Index 2018.](#)

Positiivse algatusena viis MTÜ Eesti Külaliikumine Kodukant aastatel 2018–2020 Sotsiaalministeeriumi tellimisel ellu projekti „Vabatahtlike rakendamise koostöömudeli testimine hoolekandesüsteemis ja üle-eestiliselt rakendatava koostöömudeli väljatöötamine“, mille raames koolitati vabatahtlikke, jagati häid kogemusi ning pakuti abivajajatele tuge. Projekti tulemusena valmisid ettepanekud vabatahtlike töö korraldamiseks hoolekandes⁸. Projekti jätkuna viiakse koostöös Sotsiaalministeeriumiga ellu projekti „Vabatahtlike kaasamise koostöömudeli rakendamine hoolekandesüsteemis“, et toetada vabatahtlike abiga eakaid ja täisealisi erivajadustega inimesi, kes vajavad igapäevase eluga toimetulekul kõrvalabi, tuge või seltsi⁹. 2023. aasta mai seisuga on algatusega liitunud üle 450 seltsilise, kes on toeks ligi 1350 inimesele üle Eesti.

Kaitseliit, sealhulgas Naiskodukaitse, Kodutütred ja Noored Kotkad, pakub pikaajalise kaasamise võimalusi riigikaitseks kõigile vanuserühmadele. Kaitseliidu tegevus on suunatud laiale spektrile tegevustele – Kaitseliidu vabatahtlikud on ühiskonna tegusad liikmed, kelle kompetentside kaasamisel on võimalik tagada ühiskonna stabiilsust ja suurendada turvalisust ning heaolu.

Ka edaspidi on oluline tegeleda **eesti keelt mittekõnelevate elanike ühiskondliku aktiivsusega**. Vajadust suurendab ka 2022. a Eestisse saabunud Ukraina sõjapõgenike suur arv. Eesti suhtluskeelega inimeste hulgas on vabatahtlikus tegevuses osalemise määr endiselt suurem kui venekeelsetel (52% vs. 44%)¹⁰ ning vene õppekeelega koolide õpilaste ühiskonna-alaste teadmiste tase jääb alla eesti õppekeelega koolide omale¹¹. Samuti on leitud, et kuigi suhteliselt suur hulk uussisserändajaid juba osaleb vabatahtlikuna mitmesugustes tegevustes, pole 45% neist seda teinud, kuid sooviksid.¹² Kaudselt on probleemiga seotud ka see, et võrreldes eestikeelsete ühingutega on venekeelsed passiivsemad – neil on vähem koostöösuhteid, vähem kogemusi viia ellu ühiskonnale mõeldud tegevusi, nad on passiivsemad toetuste taotlemisel ja nende seas on vähem omatulu teenijaid. Kümnendik ühinguid kasutab igapäevase töökeelena inglise keelt, kuid nende tegevuse võimekust ei ole seni uuritud.

Vabaühendustes tegutsevad eestvedajad väsivad ja uute järelkasv ei ole piisav. Piirkondlikelt mõttetalgutelt kerkis esile vajadus pöörata tähelepanu kahele teemale: kodanikuühiskonna liidrite väsimine ja vajadus tegeleda järelkasvuga. Seda kinnitab ka vabatahtlikus tegevuses osalemise uuring¹³, kust selgus, et need, kes juba osalevad, teevad seda paljudes tegevustes, kuid teised mitte kusagil. Kuigi nii eestvedajate väsimine kui hoiakute ja käitumise erinevus on mingis mõttes paratamatu, saab programmiga võtta fookuse tagada juhtimise järjepidevus ja arendada järelkasvu. Suure panuse järelkasvu kujundamisse annab Avatud Eesti Fondi ja Vabaühenduste Liidu koordineeritav Aktiivsete Kodanike Fond (ACF).

Vajadus on tugevamalt lõimida koolivälised ja kooli tegevused ning tähelepanu tuleb pöörata demokraatlike ja teiste kodanikupädevuste terviklikule arendamisele ühiskonnaõpetuse, õppekava üldpädevuste, läbivate teemade ning praktikavõimaluste koostoimes. Teisisõnu, koolid peaksid aine- ja õppekavade kaudu praktiseerima kodanikuharidust ja osalemist ühiskonnas teadliku ja aktiivse kodanikuna. Üks variant selleks on rakendada Kogukonnapraktika programmi ühiskonnaõpetuse tundide raames üle-eestiliselt. Poliitilist osalust toetava kodanikuhariduse võimalused peaksid ulatuma ka praeguse keskealise ja vanema põlvkonnani. Kodanikuhariduse teadmiste levitamisse ja õppematerjalide arendamisse kaasatakse ülikoolid ja raamatukogud.

Aktiivne osalemine ühiskonnas puudutab ka **heategevuseks annetamist**. Püsiannetajate osakaal elanikkonnast on kasvanud ja ulatub küll 19%-ni¹⁴, samas 18–60aastastest on valmis raha annetama üheksa inimest kümnest¹⁵. Iga teine Eesti elanik (51%) on uuringule eelnenud 12 kuu jooksul teinud rahalisi annetusi, esemeid on

⁸ Lisainfo <https://vabatahtlikud.ee/sotsiaal/>

⁹ Lisainfo: <https://www.seltsilised.ee/tutvustus/>

¹⁰ „Vabatahtlikus tegevuses osalemise uuring 2018“. Balti Uuringute Instituut 2019.

¹¹ „Noorte kodanikukultuur muutub maailmas. Eesti tulemused IEA rahvusvahelise kodanikuhariduse uuringus ICCS 2016.“

¹² „Eesti ühiskonna integratsiooni monitooring 2017.“

¹³ „Vabatahtlikus tegevuses osalemise uuring 2018“. Balti Uuringute Instituut 2019.

¹⁴ „Eestimaalaste valmisolek heategevuseks 2021“, Kantar Emor.

¹⁵ „Heategevusalaste hoiakute uuring 2013“, TNS Emor.

annetanud 47% vastajatest ja heategevustooteid ostnud 42%¹⁶. Viimase kuu jooksul on Eestis heategevuseks raha andnud 29% inimesi, kuid Norrast (49%) ja Rootsist (49%) jääb Eesti selle näitaja poolest siiski maha¹⁷.

Annetamise soodustamine aitab ühelt poolt kaasa elanike osalemisele ühiskondlikus elus, teisalt pakub vabauhendustele veel üht tuluallikat. Annetamise soodustamine aitab vabauhendustel parendada huvikaitse suutlikkust ja viia paremini ellu huvikaitsetegevusi, sest eraldi huvikaitsetegevustele on annetusi praegu pigem keeruline leida. Annetuste hulk, mis vabauhendused koguvad, kasvab pidevalt ja mitu annetusi koguvat organisatsiooni on liitunud annetuste kogumise hea tavaga¹⁸. Vabauhenduste Liidu juhtimisel tegutseb temaatiline võrgustik, mis toetab annetuste kogujaid heade praktikate jagamisel. Hea näitena annetuskuultuuri edendamiseks said 2019. aastal hoo sisse üle-eestilised annetamistalgud, kus on viie aastaga kogutud vabauhendustele üle 700 000 euro annetusi. Suur roll annetamiskultuuri edendamisel on ka Tööandjate Keskliidu algatusel „Annetame aega“, mis julgustab tööandjaid andma oma töötajatele vaba päeva tööajast vabatahtlikuna panustamiseks. Samas on vajalik analüüsida heategevuse riiklikke soodustusi, sh annetustele ette nähtud maksusoodustusi ning neid ajakohastada.

Annetamist aitavad lihtsustada mitu e-keskkonda, nagu armastanaidata.ee ja hooandja.ee, mille kaudu on kogutud kokku üle 5 miljoni euro. Positiivne areng on ka uute filantroopiafondide loomine – 2018. aastal pandi alus Heateo Mõjufondile, esimesele strateegilise filantroopia fondile Eestis¹⁹, mida haldab Heateo Sihtasutus, ja mis jätkub tänaseni. Et annetuste kogumine oleks senisest levinum, on aga vaja enam tegeleda annetamise populariseerimisega ehk nii ühekordsete annetajate kui ka püsiannetajate arvu suurendamisega eraisikute, ettevõtjate ja ettevõtete seas. Oluline on ka pöörata tähelepanu annetuste väärkasutamise ennetamisele, juhtides tähelepanu annetajate võimalustele eeltöök.

Viie aastaga on lisandunud **vabatahtlikus tegevuses osalevaid** Eesti elanikke, kuid üha enam otsitakse nn tööampse. See eeldab Eesti vabauhendustelt ja kogukondadelt kohanemist. Vabatahtlikus tegevuses osalenud inimeste osakaal on aastatel 2013–2018 küll kasvanud 31%-lt 49%-ni, kuid regulaarsete vabatahtlike osakaal on vähenenud samal ajavahemikul 34%-lt 26%-ni²⁰. Ka mujal maailmas näitavad trendid, et nõudlus lühiajaliste panustamisvõimaluste järele kasvab. Seega on vabauhendustel ja teistel vabatahtlike kaasajatel vaja kohaneda mikrovabatahtlikkusega²¹. Samas ei saa aga unustada püsivabatahtlikke, kes on organisatsioonidele ja kogukondadele väärtuslik tööjõud.

On oluline, et vabauhendused hoiaksid oma sisedemokraatia tervise ja juhtimise korras, mõtestaksid **vabatahtlike kaasamise vajaduse** ning oleksid suutelised neid mistahes hetkel kaasama. Vabauhenduste rahastamise korrastatumaks muutmine, rahastustingimuste selgus, aruannete nõuete leebus jms jätvavad vabauhenduste juhtidele rohkem aega sisuliseks tegevuseks ja organisatsiooni arendustöök. Kasutamata on tööandjate potentsiaal tutvustada vabatahtlikku tegevust oma töötajatele. Senisest enam tuleks tööandjatel väärtustada töötajate osalemist erinevates kampaaniates väljaspool tööaega või luua tingimusi, et töötajad saaksid vabatahtlikus tegevuses osalemiseks annetada aega oma tööajast. Oluline on pöörata tööandjate tähelepanu töötajate kaasamisele otsustusprotsessidesse, pakkudes nii töötajatele osalusdemokraatia kogemust.

Vabatahtlike kaasamise puhul on oluline tõsta vabauhenduste teadlikkust vabatahtlike kindlustamisele ravi- ja õnnetusjuhtumite vastu, nagu on tehtud vabatahtlike päästjate, abipolitseinike ja vabatahtlike merepäästjatega, ning vajadusel teha ettepanekud vabatahtlike kindlustamise edendamiseks.

Võimekad ja hoolivad kogukonnad

Kogukondade võimestamiseks ja kohaliku tasandi osaluse tõstmiseks on oluline **juurutada kogukonnakeskset valitsemisviisi**, st et kohalik omavalitsus koos kohalike elanikega koostab ülevaate oma kogukondadest, kogukonnad valivad oma esindajad ja kohalik omavalitsus kaasab kogukondi, kohalikke noori, ettevõtjaid, kohalike riigiasutuste esindajaid jt olulisi osapooli otsustusprotsessidesse. Nii oleks loodud mitme tasandi

¹⁶ „Eestimaa valmisolek heategevuseks 2021“, Kantar Emor.

¹⁷ CAF World Giving Index 2021.

¹⁸ <https://heakodanik.ee/annetuste-kogumise-hea-tava/>

¹⁹ Heateo Mõjufond

²⁰ „Vabatahtlikus tegevuses osalemise uuring 2018“. Balti Uuringute Instituut 2019.

²¹ Näiteks <https://vabatahtlikud.ee/muudame-maailma-kasvoi-hommikumantlis/>

koostööplatvorm, kus üheskoos selgitatakse välja probleemid ja töötatakse välja lahendused. Peale eelmainitu on antud programmis käsitletud kogukondliku kodanikualgatuse tugevdamist ja küsimusi, mida mujal arengukavadades ei ole kajastatud.

Kogukond on enamasti teatud piirkonnas elav kindlat tüüpi sotsiaalsete suhete võrgustikuga seotud inimeste rühm. Kogukonnad võivad olla ka valdkonna- või huvipõhised. Kogukonnakeskne lähenemine on arusaam ja tööviis, mille kohaselt selgitatakse välja probleeme ja leitakse neile lahendus koos sihtrühmadega (kogukondadega). Keskkel kohal on kogukondade tunnustamine tähtsate osalistena, nende võimestamine otsustusprotsessides aktiivselt osalema ning oma elu- ja toimekeskkonda kujundama. Suuremat tähelepanu tuleb pöörata kogukondade võrgustamisele ja eri osaliste koostööle.

Paljud kodanikualgatused sünnivad ja leiavad aset kogukondades, sõprus-, tutvus- ja naabruskondades. Kogukondadel on suur roll inimestevahelistes suhetes, arutelus ja ühistegevustes ning tervist toetava elukeskkonna kujundamisel. Selline tegutsemine tugevdab kodanikusubjektsust, elukvaliteeti, demokraatiat, sotsiaalset ja paikkondlikku sidusust, turvalisust jm. Kogukondade edendamise lisaväärtus on hea elukeskkonna kujundamine selliseks, et Eestis soovitakse elada, peret luua, lapsi kasvatada ja välismaalt kodukohta tagasi tulla. Sidusus, teineteisemõistmine, hoolivus ja toetamine aitavad kaasa, et emotsionaalne heaolu ja vabatahtlik panustamine suureneksid ning kogukonnad oleksid senisest enesesuutlikumad. Hea elukeskkond on oluline eeldus sündimuse kasvuks, laste arenguks ja väärikalt vananemiseks.

Enamikes kohalikes omavalitsustes juba toetatakse vabaühendusi ja vabatahtlike tegevust, ent **süsteemne ja võrgustikupõhine kaasamine ning (e-)kogukondade võimestamine vajab sellise tegevuse juurutamist ja arendamist ka edaspidi**. Kodanikuühiskonna võimestamiseks ja mitmekesistamiseks kohalikul tasandil on tähtis jõuda suurema hulga inimesteni. Eesti MTÜdel oli 2022. a lõpu seisuga kokku ligi 830 000 liiget²². Usuliste ühenduste liikmetest umbes 380 000 kuuluvad Eesti Kirikute Nõukogu liikmeskirikutesse ning nende omaalgatusliku ja suures osas vabatahtliku tegevuse kaudu edendatakse kogukonna kultuuri-, haridus-, sotsiaal- ja noortetööd. Kogukonna- ja valdkonnaüleseid küsimusi arutatakse ja lahendatakse ning tehakse koostööd sõltumata liikmesusest MTÜs või usulises ühenduses.

Liikmesus pole aga ainus kogukondade aktiivsuse näitaja, sest enamasti tegutsetaksegi koosloomes ja võrgustikupõhiselt. **Kogukondliku omaalgatuse soodustamine võimaldab toetada ettevõtmisi, mille tegevuseks ei ole ilmingimata vaja luua juriidilist vormi**. Aktiivsete ja võimekate kogukondade kujundamisele aitab kaasa pere- ja lapsesõbralike eluviiside, tervete peresuhete ja põlvkondadevahelise sidususe edendamine, koostöökultuuri, tasakaaluka poliitilise ja arutelukultuuri soodustamine, samuti eestikeelse elukeskkonna püsimine ja areng, lõimumine ning sallimatuse ja tõrjutuse vähendamine.²³

Ka arutelusarjas „#kuidasmekestame“²⁴ leiti, et mida tugevam on kohalik demokraatia ja võimekamad on kogukonnad, seda vähem inimesed maapiirkondadest linna või välismaale rändavad. Programmi raames on vaja muu hulgas pöörata tähelepanu, kuidas inimeste osalemine mõjutab kohaliku tasandi otsuseid, sest 2017. aastal tehtud uuring²⁵ toob välja trendi, kus **mõne aastaga on vähenenud noorte osakaal, kes tunnevad, et nende osalemine mõjutab elu kohalikul tasandil, ning samal ajal suurenenud nende noorte osakaal, kes näevad, et nende osalemine mõjutab riigi tasandi otsuste tegemist**.

Konkreetsemalt juhiti programmi koostamise käigus peetud piirkondlikel mõttetalgutel tähelepanu kohalikul tasandil levivale **usaldamatusele, kapseldumisele ja vastandumisele**. Rahvastiku vähenemine toob kaasa **potentsiaalsete aktiivsete elanike vähenemise**. Positiivse trendina saab välja tuua **postmaterialistlikke väärtusi kandvate inimeste osakaalu suurenemise** ajavahemikul 2011–2018, s.o suurenes nende inimeste arv, kes peavad oluliseks lasta elanikel kaasa rääkida riigiasjades ja kaitsta sõnavabadust. Samas jääb Eesti oma näitajaga kuue Euroopa riigi võrdluses viimaste hulka. Näiteks, Saksamaal oli selliseid inimesi 35% ning Sloveenias, Soomes ja Rootsis 26–24%, kuid Eestis vaid 14%.²⁶

²² Sisaldab korduvauid liikmeid ja usuliste ühenduste liikmeid. Ei sisalda korteri-, garaaži-, maaparandus-, metsa- ja aiandusühistuid.

²³ Leif Kalevi ekspertarvamus. Avaldamata.

²⁴ [Kogukondlikud arutelud #kuidasmekestame](#)

²⁵ [Flash Eurobarometer 455. European Youth. September 2017.](#)

²⁶ [World Values Survey ja European Values Survey, Realo 2019.](#)

Mitu selle suuna tegevust on kajastatud teistes arengukavades ja programmides. Näiteks mõjutatakse elukvaliteeti paljude heaolu arengukava²⁷ tegevustega ning kogukondade elu väljaspool linnapiirkondi aitab hoogustada LEADER programm ja „Põllumajanduse ja kalanduse arengukava 2030“ (koordineerib Regionaal- ja Põllumajandusministeerium), „Kohaliku omaalgatuse programm“ (koordineerib Regionaal- ja Põllumajandusministeerium), „Rahvastiku tervise arengukava“ (koordineerib Sotsiaalministeerium), kultuuri- ja spordiprogrammid (koordineerib Kultuuriministeerium) ja Siseministeeriumi koostatav „Siseturvalisuse arengukava 2020–2030“, kus on olulisele kohale seatud igapäevase väärtus, kaasatus ja panus kogukonna turvalisusesse.

Võimekad vabäühendused ja sotsiaalsed ettevõtted

Demokraatlikus ühiskonnas on oluline roll **võimekatel vabäühendustel**. Selliseid vabäühendusi iseloomustab elujõulisus, sõltumatus, tulemuslikkus ja mõju ning rolli mängib välimine ja sisemine tegevuskeskkond.

Vabäühendused saab eesmärgi järgi liigitada järgmiselt:

1. sotsiaalset sidusust loovad ja hoidvad ühendused,
2. uudseid mõtteviise ja lahendusi rakendavad vabäühendused,
3. huvikaitsega tegelevad vabäühendused,
4. ennetusega tegelevad ja probleeme leevendavad ning lahendavad (sotsiaalsed ettevõtted, teenuste osutajad, riskirühmade, vanemaealiste sotsiaalne kaasamine jt) ühendused.

Trendidest ilmneb, et tulevikus muutub vabäühendustes prioriteetsemaks **üheskoos lahenduste väljatöötamine, koostöö erinevate osapooltega, koosloome ja disainmõtleamise kasutamine**. Kasvab ka rahvusvahelise koostöö olulisus vabäühenduste töös, sest probleemid on oma olemuselt komplekssemad ja maailm globaliseerunud. Selle kinnituseks – 30% vabäühendustest tegi 2018. aastal koostööd rahvusvahelises ulatuses ja üle 80% vabäühendustest tegutseb kohalikul tasandil.²⁸ Samas kasvab juriidilise vormita ja võrgustikupõhiselt tegutsevate kodanikualgatuste tähtsus ja roll, mida on kajastatud aktiivsete ja võimekate kogukondade teema juures.

Vabäühenduste rolli suurenemine huvikaitstes, sotsiaalses ettevõtluses jm tegevustes toob kaasa **kõrgendatud nõudmised professionaalsusele, tegevusele ja teenuste kvaliteedile**. Näiteks on selgunud ministeeriumite ja vabäühenduste vahel strateegilise partnerluse edendamise programmis, et mitmel juhul takistab partnerluse teket võimeka valdkondliku vabäühenduse puudumine. Rahastajatel on suuremad ootused ka vabäühenduste aruannete korrektsusele ja sisule, läbipaistvusele ja sisemisele demokraatiale. Suurem kaasatus poliitikakujundamisse eeldab ühenduste suutlikkust näidata, et vabäühendused tegutsevad sihtrühma huvides ja neil on ühiskonnas mõju.

Trend näitab, et toetuste osakaal ühenduste rahastamisel väheneb, seetõttu on vajalik vabäühenduste **finantsmajanduslike oskuste ja teadmiste parendamine ja nende tegevuste tõhustamine**, ning rahastamisallikate jätkuv mitmekesistamine. Senisest rohkem tuleb vabäühendustel leida lahendusi, et rahastada tegevust eratoetustest ja -annetustest, energilisemalt pakkuda avalikke teenuseid, rohkem teenida omatulu ja koguda liikmemaksusid. Tähtis on ka edaspidi pöörata rõhku sotsiaalsele innovatsioonile, s.o vabäühenduste oskustele leida ühiskondlikele probleemidele loovaid ja uuenduslikke lahendusi. **Rahastamisvõimaluste mitmekesistamisel** võib üks lahendus olla ühiskondliku mõju osakute (ingl *social investment bonds*) kasutuselevõtt Eestis, ent olulisem on analüüsida ja leida lahendusi, kuidas senisest enam tuua vabakonda juurde eraraha.

Arvestades tehisintellekti kiiret arengut, on oluline pöörata tulevikus tähelepanu digitaalsele transformatsioonile ja võimalustele, kuidas tehisintellekti ning teisi digilahendusi kodanikuühiskonna ja vabäühenduste võimekuse valdkonnas kasutada.

Vabäühenduste legitiimsust hinnatakse kolme kriteeriumi alusel: toetus ehk liikmelisus, pädevused ja saavutused. Uuring näitas, et organisatsiooni tegevustesse panustamiseks ei peeta liikmesust esmatähtsaks ning uute liikmete otsimisega ei tegele 41% MTÜ-dest, mis on suurem näitaja kui kunagi varem.²⁹ Samas tuleb

²⁷ <https://www.sm.ee/et/heaolu-arengukava-2016-2023>

²⁸ „Kodanikuühiskonna arengukava mõjude vahehindamine“, juuni 2019.

²⁹ „Kodanikuühiskonna arengukava mõjude vahehindamine“, juuni 2019.

vabaühendustel senisest aktiivsemalt tegeleda oma praeguse liikmeskonnaga, et ühendus suudaks ajaga kaasas käia ja usaldusväarsuse säilitada. Üha tähtsamaks muutub **vabatahtlike kaasamine vabaühenduste tegevusse** ja neile tegevusvõimaluste pakkumine ning valdkondlike võrgustike loomine.

Annetamise ja annetuste kogumise roll kasvab. Nii annetamiskultuuri edendamine kui ka vabaühenduste annetuste kogumise võimekuse (teadmised, oskused, rakendused) parendamine vajab sihipärast tööd ja tegutsemist. Hoiakute, suhtumiste ja nendest tuleneva käitumise kujunemine eeldab süsteemsust ja on aeganõudev, kuid sama probleem iseloomustab enamikke Kesk- ja Ida-Euroopa riike.

Olgugi, et sotsiaalsel ettevõtlusel ega sotsiaalsel ettevõtetel pole praegu Eestis ametlikku definitsiooni³⁰, on teada, et valdkonnas tegutseb suurem osa neist MTÜ-na (93%). Enamasti tegutsetakse Tallinnas ja Tartus, pakkudes valdavalt teenuseid ja vähem tooteid. Organisatsiooni suuruse poolest on need mikroorganisatsioonid, kus on kuni neli inimest. Majanduslikult edukamad sotsiaalsed ettevõtted on OÜd, mis palkavad rohkem inimesi³¹. Sotsiaalsete ettevõtete valimi kogutulu ulatus 2021. a 64,1 mln euronit (2012. a 35,5 mln), sellest ettevõtlustulu 49 mln euronit. Sotsiaalsetes ettevõtetes töötab 1693 töötajat³².

Peamised probleemid sotsiaalses ettevõtluses ei erine avalikes huvides tegutsevate vabaühenduste probleemidest. Esiteks ei ole vabaühendused ja sotsiaalsed ettevõtted jätkusuutlikud, sest neil **puuduvad piisavad rahastusvõimalused** ning rahaline suutlikkus palgata spetsialiste või kasutada konsultantide teenuseid. Teiseks **näevad vähesed vabaühendused organisatsioonivälise eksperdi või konsultandi kaasamisel lisaväärtust** ning vähesed neist panustavad märgataval määral professionaalsesse koolitustesse ja paremasse varustusse, kuigi üha enam oodatakse vabaühendustelt professionaalset teenust.³³ Samuti ei ole vabaühenduste ega sotsiaalsete ettevõtete eesmärgid alati mõõdetavad ning organisatsioonide enda mõju hindamine pole piisav.

Sotsiaalsete ettevõtete tugisüsteemid ja tehnoloogiaga kaasaskäimine on piiratud. Nii ei pruugi igast piirkonnast saada sotsiaalse ettevõtluse teemal ühtlase tasemega nõustamist, sest ei ole asjakohaseid kogemusi. Vajadus on koondada selleletemalised toetused ja rahastusvõimalused ning abimaterjalid kesksesse portaali (näiteks vabaühenduste nõustamisportaal MAKIS)³⁴.

Viimased aastad on toonud Euroopa mitmete omavahel seotud ja läbipõimunud kriiside lävele: tervisekriisist majanduskriisini, kliimakriisist energiakriisini ning sõjani Ukrainas. Järjest enam oleme silmitsi ettenägematute väljakutsetega, mis vajavad uudseid mõtteviise ja koostöövorme. Alates 2010. aastast on sotsiaalne innovatsioon sõnaselgelt integreeritud Euroopa Liidu (EL) uude kasvustrateegiasse. Seda faasi iseloomustab suurem rõhuasetus sotsiaalsele ettevõtlusele, sotsiaalsetele eksperimentidele ning sotsiaalsele innovatsioonile". OECD 2020. a raportis „Sotsiaalse ettevõtluse ja sotsiaalsete ettevõtete areng Eestis: strateegia süvaanalüüs“³⁵ on välja toodud, et ka Eestis on vilgas idufirmade kultuur ja „alt-üles“- algatuste mitmekesisus loonud aluse ökosüsteemile sotsiaalse innovatsiooni õitsenguks. Eestis on sotsiaalse innovatsiooni ökosüsteem suhteliselt arengu alguses. See on olnud alt-üles tärkav ökosüsteem, mille areng Eestis on tõukunud ÜRO kestliku arengu eesmärkidest ning üldise teadlikkuse suurenemisest keskkonna- ja seejärel laiemalt ühiskondlikest probleemidest. Sotsiaalse innovatsiooni toetamiseks on Eestis loodud mitmeid erinevaid riiklikke struktuure nagu *Accelerate Estonia* ja Riigikantselei juures tegutsev Avaliku Sektori Innovatsioonitiim (Innotiim). Sotsiaalse innovatsiooni toetamiseks maapiirkondades on käesoleval Euroopa Liidu rahastusperioodil võimalik kasutada Euroopa Sotsiaalfondi vahendeid LEADER programmi kaudu. Samas seisab sotsiaalne innovatsioon Eestis silmitsi ka mitmete väljakutsetega: avaliku ja erasektori tunnustuse ja toetuse puudumine võib piirata sotsiaalse innovatsiooni algatuste mastaapsust ja jätkusuutlikkust ning sotsiaalse innovatsiooni osaliste killustatus ja isoleeritus võib veelgi vähendada õppimise, koostöö ja innovatsiooni potentsiaali. Kuigi Eestis on olemas mõned

³⁰ *Sotsiaalsed ettevõtted on ühiskondliku eesmärgiga organisatsioonid, mis kasutavad oma sihi saavutamiseks ettevõtlust. Sotsiaalsete ettevõtete ühiskondlik eesmärk tähendab nende otsest panustamist inimeste toimetulekusse ja heaolusse ning loodus- ja elukeskkonna soovitava seisundi püsimisse. Ettevõtlus tähendab tegutsemist majandusüksusena, st kaupade või teenuste pakkumist tasu eest püsiva tegevusena. Sotsiaalne ettevõtte võib tegutseda nii MTÜ kui OÜ vormis.*

³¹ Lepa, Naarits (2014). *Euroopa Komisjoni uuring 2019.*

³² *Andmed põhinevad kindlal valimil, kuhu kuulus 2021. a 160 organisatsiooni.*

³³ [Vabaühenduste elujõulisuse indeks 2017.](#)

³⁴ *Sellega tegeleb riigi innovatsioonitiim projektis „Ettevõtja kontaktpunkt“. Lisainfo:*

https://www.riigikantselei.ee/sites/default/files/riigikantselei/strateegiaburoo/ettevotja_kontaktpunkt.pdf

³⁵ <https://www.oecd.org/estonia/boosting-social-entrepreneurship-and-social-enterprise-development-in-estonia-8eab0aff-en.htm>

pühendunud sotsiaalse innovatsiooni võrgustikud ja vahendajad, **puudub seni valdkonna toetamiseks vajalik sidus poliitiline raamistik.**

Probleeme on riigi või kohaliku omavalitsuse ja avaliku teenuse osutaja koostöös, mis ei ole sageli piisavalt paindlik, kui teenuse osutamise keskkond peaks muutuma. Ka on riigihangetel endiselt probleem hinnakriteeriumi eelistamine kvaliteedi asemel. **Puudub üleüldine statistika, mis võimaldaks ühiskondlike probleemide ulatust ja kasutatud meetmete mõju- ja tõendus põhisust adekvaatselt hinnata** – näiteks, kui suur muutus ühe või teise meetodi kasutamisega kaasneks.

Laiemalt **ei ole sotsiaalse ettevõtluse potentsiaal ühiskonnale piisavalt tuntud.** Sotsiaalsetest ettevõtetest vaid viiendik mõistab sotsiaalset ettevõtlust kui positiivse mõjuga ettevõtlust, kuid enamasti seostatakse teemat sotsiaaltöö ja vahel ka sotsiaalmeediaga. Nii ei ole ka järelkasv teadlik vabäühendustest ja sotsiaalsest ettevõttest kui karjäärivalikust.

Oluline roll vabäühenduste ja sotsiaalsete ettevõtete võimekuse tõstmisel on Siseministeeriumi valitsemisalas tegutseval SA-l Kodanikuühiskonna Sihtkapital (KÜSK), kes pakub nii rahalist kui ka mitterahalist tuge kodanikuühendustele, et suurendada nende tegutsemisvõimet. Lisaks pakub KÜSK tuge kodanikuühiskonda ja kodanikuühendusi arendavate tugitegevuste ning kodanikuühiskonda toetavate suursündmuste korraldamiseks. Tegutsemisajal on KÜSK andnud hoogu enam kui tuhandele algatusele ja aidanud sadadel eestvedajatel luua ühiskonnas muutusi.

Läbipaistev ja kaasav poliitika kujundamine

Kaasamine on otsuste tegemine koos huvigruppidega, keda see otsus mõjutab või kes annavad oma osa kindla valdkonna arengusse. Tihti esindava huvigruppe just valdkondlikud vabäühendused ning nende võrgustikud ja liidud. Eestis on järgimiseks kaasamise hea tava³⁶, mis kirjeldab, milline on osaliste roll kaasamise käigus. Peale selle on välja antud kaasamise käsiraamat³⁷, mis annab suuniseid, kuidas tulemuslikult kaasata. Igas ministeeriumis tegutseb kaasamiskoordinaator, kes aitab kaasamisprotsesse kavandada ja ellu viia. Kaasamise edendamiseks tehakse mitmeid koostöö riigiasutuste, kohalike omavalitsuste ja vabäühenduste töötajatele.

Peamised kitsaskohad kaasamises on formaalsus ja ajaline kiirustamine, eelnõude mõju pealiskaudne hindamine ning vabäühenduste vähenenud suutlikkus kiirelt reageerida ja mahukat infot töödelda³⁸. Nii ongi probleemiks vabäühenduste erinev võimekus huvikaitsetegevusi ellu viia, kuigi huvikaitse valdkonnas ehk eesmärgiga mõjutada kedagi mingil viisil toimima tegutseb palju vabäühendusi. Huvikaitsevõimekus on samas oluline, sest vabäühendustesse koondub eksperditeadmisi ja -kogemust, ning mida rohkem organisatsioone, asutusi või inimesi vabäühendus oma eesmärgi nimel tööle paneb, seda mõjusam on vabäühenduste tegevus.

Eesti **vabäühenduste huvikaitsevõimekus** on võrreldes teiste organisatsioonidega piirkonnas hea ja püsinud viimased viis aastat muutusteta³⁹. Selleks, et valdkonda edendada ja ühinguid oma huvikaitse tegevuste elluviimisel toetada, juhib Vabäühenduste Liit [huvikaitsevõrgustikku](#). KOV-i tasandil teostavad huvikaitset vabäühenduste ja külade ümarlauad, kogukonna- vm komisjonid, maakonna tasandil ka maakondlikes arenduskeskustes töötavad vabäühenduste konsultandid. Nii on vabäühenduste erihuvide kaitse kõrval otstarbekas tähelepanu pöörata ühenduste võimele näha ja mõista üldhuvet, neid oma tegevuses arvestada ja neisse panustada. Huvikaitse suutlikkust aitavad suurendada ka annetused. Annetamist ja annetuste kogumist on kajastatud programmi tegevuses „Aktiivsed ja hoolivad kogukonnad“.

Strateegiline partnerlus on pikemaajalisem koostöövorm ministeeriumi, allasutuse või kohaliku omavalitsuse ja vabäühenduse vahel. Strateegiline partnerlus eeldab, et sellise koostöövormiga kaasneb stabiilne rahastus, kui vabäühendus panustab kindla valdkonna arengusse või pakub kokkulepitut teenust. Strateegiline partnerlus on ühenduste rahastamise järjest levinum viis – sellesse on panustanud [strateegilise partnerluse arenguprogramm](#) ja programmi raames koostatud [juhendmaterjal](#). Samas on jätkuvalt puudulik süsteemne analüüs strateegilise

³⁶ <https://www.riigikantselei.ee/et/kaasamise-hea-tava>

³⁷ <https://heakodanik.ee/sites/default/files/files/Kaasamine%20avalikus%20sektoris%20ja%20vabakonnas.pdf>

³⁸ https://www.riigikantselei.ee/sites/default/files/riigikantselei/strateegiaburoo/kaasamise_ja_mojude_hindamise_uuringu_raport_2018.pdf. Vt ka „Kodanikuühiskonna arengukava mõjude vahehindamine“, juuni 2019. ja [Euroopa Liidu ühtekuuluvuspoliitika 2014-2020 fondide rakenduskava 2014-2020 vahehindamine](#).

³⁹ <https://www.fhi360.org/sites/default/files/media/documents/resource-csosi-2018-report-europe-eurasia.pdf>

partnerluse kasutamisest ja selle kitsaskohtadest, millest tingituna on Siseministeerium kavandanud tegevusi 2024. aastaks, et uuendada vabaühenduste rahastamise juhendmaterjali ja selle raames mõtestada lahti strateegilise partnerluse vorm, vajaduse korral seda kohandada ja jagada häid näiteid ka teistes ministeeriumides, allasutustes ja kohalikes omavalitsustes.⁴⁰

Vabaühenduste toetamisel on oluline, et **rahastus oleks läbipaistev, mõjus, ligipääsetav ja mõistliku halduskoormusega**. Et vabaühenduste rahastamist korrastada, loodi 2013. aastal [juhend](#), mis annab põhimõtted ja suunised, kuidas vabaühendusi mõistlikul viisil rahastada. Vabakonna rahastamisest ja selle läbipaistvamaks muutmiseks saab ülevaate ka [keskkonnas aadressil mtyraha.heakodanik.ee](#). Peamised katsumused rahastamisel on seotud rahastuse eesmärgi ebaselguse, tulemuslikkuse hindamise, läbipaistvusega taotluste hindamise ja rahastusotsuste protsessides⁴¹. Samuti on oluline luua selgus mitteerakondlike poliitilise suunitlusega vabaühenduste tegevuse regulatsioonides.

Järgmisel perioodil on oluline pöörata tähelepanu ka rahastamise läbipaistvusele kohalikul tasandil ning jätkata senist tööd ministeeriumite ja teiste riigiasutustega.

Võimekad usulised ühendused

Eesti Vabariigis on usuvabadus nii individuaalsel kui ka kollektiivsel tasandil tagatud nii seadusandlikul kui ka praktilisel tasandil ning see on leidnud kajastamist erinevates rahvusvahelistes mõõdikutes. Eestis tegutseb umbes 500 usulist ühendust. Usulistest ühendustest enamik kuulub kirikutesse või koguduste liitudesse.⁴²

Käesoleva sajandi jooksul on Eestis aset leidnud mitmed religiooni puudutavad muutused. Üks selline muutus on eestlaste süvenev tagasihoidlikkus end mõne kindla usutraditsiooniga samastada. Aastatel 2000, 2011 ja 2021 läbi viidud rahvaloenduste andmete võrdlus osutab, et enamik kindlat usku omaks pidavaid inimesi olid rahvusvähemuste esindajad. Jätkub ka trend, et nooremate eestlaste vanuserühmades ei peeta usku üldiselt omaks.⁴³ Religioosest ideoloogiast lähtuv radikaliseerumine ei ole praeguses Eestis veel laialt levinud probleem. Samas on Eesti kohus ühel korral mõistnud süüdi islamistliku terrorismi toetajad ja rahastajad.⁴⁴

Usuvabaduse tagamise tegevus võtab arvesse ja rakendab teadmispõhist poliitikat ning arvestab ühiskonnas toimivate muutustega ja kohandab seniseid positiivseid praktikaid uuenevasse olukorda. Programmi tegevus hõlmab usulisi ühendusi puudutava poliitika väljatöötamist ja elluviimist, usulistele ühendustele eraldatud toetuste kasutamise üle järelevalve tegemist, usuelu küsimuste analüüsimist ning muude usuliste ühendustega seotud tegevuste korraldamist.

⁴⁰ [Variraport vabaühenduste riigieelarvest rahastamise juhendi järgimisest 2013-2015.](#)

⁴¹ [Variraport vabaühenduste riigieelarvest rahastamise juhendi järgimisest 2013-2015.](#)

⁴² https://www.siseministeerium.ee/sites/default/files/dokumendid/usuasjad/eestis_registreeritud_usulised_uhendused_.pdf

⁴³ [Statistikaamet. Rahva ja eluruumide loendus 2011. Rahvastiku demograafilised ja etno-kultuurilised näitajad.](#)

⁴⁴ Lisainfo aadressil <https://www.kohus.ee/et/ajakirjanikule/uudised/kohus-moistis-terrorismi-toetamises-suudistatavad-vangi> ja <https://www.kohus.ee/et/ajakirjanikule/uudised/ringkonnakohus-moistis-terrorismi-toetamises-suudistatud-mehed-osaliselt>

OLUKORRA ANALÜÜSI KOKKUVÕTE JA JÄRELDUSED

Olulisimad edusammud 2022. aastal

1. Kodanikuühiskonna kriisivõrgustiku kaudu koordineeriti Ukraina sõjapõgenikke aitavate vabaühenduste ja riigiasutuste koostööd.
2. Eesti elanikud osalevad heategevuses rohkem ja heategevuseks annetajaid on tulnud juurde.
3. Kümnes kohalikus omavalitsuses on tänu arenguprogrammis osalemisele paranenud oskused kogukondadega koosloomeks ning valminud on mudel kohaliku omavalitsuse ja kogukondade koostöök.
4. Alustati uuendatud maakondliku kodanikuühiskonna nõustamisteenusega, mis keskendub kogukondade võimendamisele.
5. Usulistele ühendustele anti tegevustoetusi, arendati koostööd ning korraldati erinevaid sihipäraseid koolitusi ja teavitustegevusi.

24 126

mittetulundusühingut

827

sihtasutust

1654

korral nõustasid maakondlike arenduskeskuste konsultandid vabaühendusi.

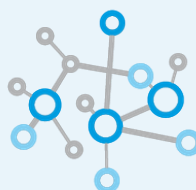
Uuendati maakondlikku kodanikuühiskonna **nõustamisteenust**.

u 12%

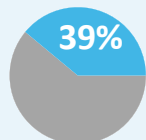
kasvasid annetused vabaühendustele.

Ukraina abistamiseks tehtud annetused muudeti juriidilistele isikutele **täielikult maksuvabaks**.

Kodanikuühiskonna kriisivõrgustik aitas Ukraina sõjapõgenikega seonduvate vabatahtlike ja kodanikuühiskonna kaasamisega seotud teemadega.

elanikest on rahul elanike kaasamisega kohaliku omavalitsuse arengu kavandamisse.

Kümnes kohalikus omavalitsuses on paranenud **oskused kogukondadega koosloomeks** tänu arenguprogrammis osalemisele, valmis sai mudel KOV-i ja kogukondade koostöök.

10 kohalikus omavalitsuses algatati **sotsiaalse innovatsiooni võrgustik** ja võrgustiku-põhine piirkondliku koosloome formaat.

Keskne probleem

Kodanikuühiskonna tegutsemiskeskond ei toeta piisavalt selle elujõulisust: vabaühenduste rahastamismudelid, oskused osaleda ja sihtrühma kaasata, üldine heategevuskultuur, vabatahtlike kaasamine ei toeta piisavalt jätkusuutlikkust; kohalikul tasandil pole sobivaid osalusvõimalusi ning ei kaasata ega võimendata piirkondlikke kogukondi süsteemselt ja igapäevaselt; elanikud pole kodanikuühiskonnas osalemise võimalustest teadlikud (soov osaleda on tunduvalt suurem kui tegelik osalemine).

Programmiga keskendutakse järgmiste küsimuste lahendamisele

- 1 Kuidas toetada vanemaealiste, noorte ja eesti keelest erineva emakeele ning määratlemata kodakondsusega inimeste ühiskondlikus elus osalemist?
- 2 Kuidas väärtustada kogukondi kui elu- ja toimekeskkonna kujundamise ja ühistegevuste pakkumise keskseid osalisi ning neid võimendada?
- 3 Kuidas suurendada vabaihenduste ja sotsiaalsete ettevõtete võimekust ning majanduslikku jätkusuutlikkust?
- 4 Kuidas tagada läbipaistev otsuste tegemine kodanikuühiskonna aktiivsel osavõtul ning vabaihenduste suutlikkus oma liikmete huve süsteemselt esindades kaasa rääkida?
- 5 Kuidas suurendada usuliste ühenduste rolli kogukondlikus tegevuses sotsiaalsete probleemide ennetamisel ja lahendamisel?

Olulisimad väljakutsed perioodil 2024–2027

- **Kogukonnakeskse lähenemisviisi kui rohujuure demokraatiat viljeleva valitsemisviisi juurutamine.** Plaanis on soodustada kohalike omavalitsuste koostööd kohalike elanike ja piirkondlike kogukondadega ning aidata suurendada elanike rahulolu kohaliku omavalitsuse valitsemisega. Kasutusele on võetud kogukonnakeskne lähenemisviis ja jätkatakse 2023. aastast ümber kujundatud maakondliku kodanikuühiskonna nõustamisteenuse osutamist. Selle tulemusena saavad kohalikul tasandil tegutsevad kogukonnad kogukonnakeskseks lähenemisviisiks senisest enam tuge.
- **Riigi demokraatia ja säilenõtkuse tagamiseks vabatahtlike võrgustiku rajamine ja arendamine.** Võrgustiku eesmärk on, et keskvõimu tasandilt rohujuure tasandile ja vastupidi jõuaks adekvaatne ja kontrollitud info otsuste tegemiseks ning vajadusel oleks võimalik kaasata vabatahtlikke operatiivselt riiklikult oluliste teemade lahendamisse. Siseministeeriumi koordineerimisel on katsetatud sellist võrgustikku nii koroona- kui ka Ukraina sõjapõgenike kriisis. Vabatahtlike võrgustik aitab kaasa kohaliku tasandi demokraatia ja kodanikuühiskonna arengule ning on osa kogukonnakesksest lähenemisviisist.
- **Kodanikuühiskonna uuenduslike ja innovaatiliste algatuste fondi käivitamine.** Kaks aastat kestnud koroonaviirusest tingitud muutused ja Ukrainas toimuva sõja mõjud on välja toonud kodanikuühiskonna tegutsemisvormide innovaatilisuse ja võimekuse, samuti selge vajaduse luua pidevalt toimiv kodanikuühiskonna **uuenduslike ja innovaatiliste algatuste toetamise fond ehk kodanikuühiskonna innovatsioonifond.** 2023. aastal on innovatsioonifondi eesmärk mõelda kogukonnakeskse valitsemisviisi põhimõttel üheskoos elanike, kohaliku omavalitsuse ja kohalike pooltega innovatiivsel meetodil läbi nende kogukondade elanikkonnakaitse ning kriisivalmiduse vajadused ja võimalused. Innovatsioonifondi abil planeeritakse lahendusi ja viiakse need ellu kohaliku omavalitsuse tasandil, arvestades kohalikke olusid.
- **Keskkonna loomine, mis soosib sotsiaalset ettevõtlust ja omatulu teenivaid vabaihendusi.** Kavas on suurendada sotsiaalse ettevõtluse tuntust ning selgitada selle olemust ja võimalusi, et parandada sotsiaalsete ettevõtete majandusnäitajaid ja kasvatada töökohtade arvu ning selle kaudu suurendada riigieelarve maksulaekumisi. Kõrvaldada tuleb piirangud, mis takistavad sotsiaalsetel ettevõtetel, võrreldes tavaliste ettevõtetega, saada ettevõtluse toetamiseks mõeldud meetmetest ühiskondlikult innovaatilisteks tegevusteks tuge.
- **Heategevuse arendamiseks võimaluste loomine, et kaasata annetamisel paremini eraraha.** Ettevõtete ja investorite annetuste soodustamiseks on viidud läbi maksupoliitika muutmise analüüs ning koostatud ettepanekud. Oluline on jätkata tööga ettepanekute jõustamiseks.
- **Saabunud põgenike ühiskonda kaasamise soodustamine, sh neile vabatahtliku tegevuse võimaluste pakkumine.** Eesti-Šveitsi koostööprogrammi kodanikuühiskonna komponent on edukalt käivitatud ja ellu viidud.

Meetmed ja programmi tegevused

MEEDE: Kodanikuühiskonna mõju ja areng

Meetme mõõdikud ja eesmärk on samad, mis programmil, kuna programmis on ainult üks meede.

Meede on suunatud sellele, et säilitada vabatahtlikus tegevuses osalevate elanike osakaalu, toetada kogukondlikke algatusi, suurendada vabaihenduste tegutsemisvõimet ja parandada Eesti kodanikuühiskonna üldist elujõulisust. Nende eesmärkide saavutamiseks pööratakse rõhku kodanikuhariduse pakkumisele ning edendatakse vabatahtlikku tegevust ja annetamist. Lisaks toetatakse osalemist kogukondade ühiskondlikus elus, et luua kodanikualgatusel lai kandepind ja panustada riigi kestlikkusse. Vabaihendustele pakutakse toetusi ja tugiteenuseid ning tegeletakse keskkonna loomisega, et võimaldada vabaihendustel ja sotsiaalsetel ettevõtetel osutada (avalikke) teenuseid. Peale selle edendatakse kaasamist, riigi ja vabaihenduste strateegilist partnerlust ning korrastatakse vabaihenduste rahastamist.

Meetmega aidatakse kaasa „Eesti 2035“ strateegia ja selle tegevuskava soovitud muutuse „Suurendame valitsemise ühtsust ja tagame sujuva riigi toimimise“ saavutamisesse, võimestades Eesti inimesi ja kodanikuühendusi ning toetades neid valitsemises osalemisel.

Eestis on 24 126 mittetulundusühendust ehk mittetulundusühingut (MTÜ) ja sihtasutust (SA)⁴⁵. Neist 827 on sihtasutused ja üle 600 usulised ühendused. Enamik usulistest ühendustest kuulub kirikutesse või koguduste liitudesse. Kõige levinumad kodanikuühenduste tegevusvaldkonnad on vaba aja sisustamine ja huvitegevus, sport ja kehakultuur ning kultuur ja kunst ning enamik MTÜ-sid tegutseb kohalikul (valla, küla, linna või linnaosa) tasandil. Võrreldes varasemate uuringutega on vabatahtlikke kaasavate MTÜ-de osakaal vähenenud, langedes viie aasta taguse ajaga 68%-lt 53%-ni. Palgatöötajaid on endiselt 36%-s MTÜ-dest. MTÜ-de arv muutus 2018. aastal, mil korteriomandi- ja korteriühistuseaduse jõustumisega sai ligikaudu 10 000 korteriühistut omaette eraõiguslikeks juriidilisteks isikuteks ning nende olemasolu ei kajastata enam MTÜ-de ja SA-de registris.

Vabatahtlikus tegevuses on küsitluse läbiviimise aasta jooksul osalenud iga teine Eesti elanik⁴⁶ ning 2021. aastal oli MTÜ-de ja SA-de deklareeritud füüsiliste ja juriidiliste isikute annetuste maht koos anonüümsete ja välismaiste annetustega 54,7 miljonit eurot⁴⁷ ning see jätkab kasvu.

⁴⁵ 1. jaanuar 2023. aasta andmed

⁴⁶ „Vabatahtlikus tegevuses osalemise uuring 2018“. Balti Uuringute Instituut 2019.

⁴⁷ Kingituste, annetuste ja muude tulude kasutamise deklaratsiooni (INF 9) märgitud kingitused ja annetused.

Programmi tegevus 1: Kogukondliku arengu toetamine

EESMÄRK: Elanike teadlikkus ja kodanikuaktiivsus on suurenenud. Kogukonnad, vabähendused ja sotsiaalsed ettevõtted on võimekad. Poliitikat kujundatakse läbipaistvalt ja kaasavalt.

Programmi tegevuse arusaadavuse huvides on see järgnevalt liigendatud neljaks alaeesmärgiks, mis kattuvad sisult programmi eesmärgiga. Täpsemad mõõdikud on esitatud iga alaeesmärgi juures. Programmi tegevuse üldise edukuse seiramiseks kasutatakse ka meetme mõõdikuid.

PROGRAMMI TEGEVUSE SISU KIRJELDUS: Perioodil 2024–2027 keskendutakse kogukonnakeskse lähenemisviisi juurutamisele, st 2023. aastast uuenenud regionaalse kodanikuühiskonna nõustamisteenuse arendamisele ja töös hoidmisele. Samuti tegeletakse ettevõtluse toetamise instrumentide ligipääsetavamaks tegemisega vabähendustele ja sotsiaalsetele ettevõtetele. 2023. aastast avanev Euroopa Sotsiaalfond annab võimaluse laste ja noorte seniseks suuremaks kaasamiseks kodanikuühiskonda ja kodanikuühiskonna järelkasvuga tegelemiseks, Eesti-Šveitsi koostööprogramm annab võimaluse sotsiaalse innovatsiooni edendamiseks Eestis sektorite vaheliselt ja -üleselt.

Alaeesmärk 1.1: Teadlikud ja aktiivsed elanikud

Probleemide ja olukorra kirjelduse kokkuvõte

Vanemaealiste, noorte ja teiskeelsete soov osaleda vabatahtlikus tegevuses on suurem kui nende tegelik osalus

Kõigile pole sobivaid osalusvõimalusi

Eraisikud ja ettevõtted annavad kodanikuühiskonnale vähe

Teiskeelsetel pole piisavalt infot

45%

uussisserändajaid pole vabatahtlikus tegevuses osalenud, kuid sooviks seda teha

55-aastaste ja vanemate elanike kaasatus vabatahtlikku tegevusse on Eestis üks väiksemaid

Püsiannetajate osakaal elanikkonnast on 12%, kuid 18–60 aastastest on valmis raha annetama üheksa inimest kümnest

Eesti noored on vabatahtlikus tegevuses osalemisel passiivsemad võrreldes teiste Euroopa Liidu liikmesriikide noortega (Eestis 27%, EL-i keskmine 31%)

Asutused, kes alaeesmärki aitavad saavutada ja info rahastuse kohta

Alaeesmärki aitavad saavutada Siseministerium ja samuti asutused, kes oma raha selles programmis ei planeeri: Haridus- ja Teadusministerium, Kultuuriministerium, Sotsiaalministerium, Rahandusministerium, Kaitseministerium

Alaeesmärgi saavutamise vahendid: riigieelarve, Euroopa Sotsiaalfond, Eesti-Šveitsi koostööprogramm

Mõõdikud programmi tegevuse alaeesmärgi täitmise hindamiseks									
Mõõdiku nimi	Algtase	2021 (tegelik)	2022	2023	2024	2025	2026	2027	Allikas
Püsivabatahtlike osakaal elanikkonnast	26% (2020)	-	-	29,5%	-	33%	33%	33%	Uuring „Vabatahtlikus tegevuses osalemine“
Püsiannetajate osakaal elanikkonnast	12% (2017)	(19%)	-	20%	.	25%	25%	25%	Annetamis- hoiakute uuring
Osakaal elanikest, kes tunnevad, et neil ei ole võimalust mõjutada ühiskonda (täiesti nõus ja pigem nõus)	48% (2020)	< 48% (-)	< 48% (-)	< 48%	< 48%	< 48%	< 48%	< 48%	Eesti ühiskonna integratsiooni monitooring
Olulised tegevused perioodiks 2024–2027			Vastutaja	Seotud pooled		Programm, milles planeeritakse ⁴⁸			
Analüüsitud ja uuendatud on sotsiaalainete õppeprotsesside kirjeldusi demokraatia ja kodanikupädevustega			Haridus- ja Teadusministeerium			Üldharidusprogramm			
Koostatud on analüüs ja ettepanekud tervikliku kodanikuhariduse väljaarendamiseks			Siseministeerium	Haridus- ja Teadusministeerium, Kultuuriministeerium		„Kogukondlik Eesti 2024–2027“			
Sidustatud on noorsootöö, vabaühenduste, koolide ja ülikoolide tegevust kodanikuhariduses			Haridus- ja Teadusministeerium			Noortevaldkonna programm			
Kogukonnapraktika programmi on levitatud koolides üle Eesti			Haridus- ja Teadusministeerium	MTÜ Kogukonnapraktika		Noortevaldkonna programm			
Erinevaid töötajate vabatahtlikku tegevust soodustavaid meetmeid on tutvustatud ja levitatud tööandjate seas			Siseministeerium	Vabatahtlike kaasavad organisatsioonid ja vabaühendused		„Kogukondlik Eesti 2024–2027“			
Silmapaistvad kodanikud on tunnustatud kodanikupäeva aumärgiga			Siseministeerium			„Kogukondlik Eesti 2024–2027“			
Aasta kodaniku aunimetus on välja antud			Siseministeerium			„Kogukondlik Eesti 2024–2027“			
Vabatahtlike, nende tegevusi ja vabaühendusi on tunnustatud üleriigiliselt ja maakondlikult			Siseministeerium	Vabatahtlike kaasavad organisatsioonid ja vabaühendused		„Kogukondlik Eesti 2024–2027“			

⁴⁸ Need on arengudokumendid, mille raames selle programmi elluviimist toetavad tegevused ja raha planeeritakse. Märgitud on vaid need teistes arengudokumentides planeeritavad alatulemused, mille saavutamata jätmisel jääksid käesoleva programmi eesmärgid saavutamata, ja mille puhul on seetõttu vaja teha enam koostööd.

Vabatahtlikku tegevust ja annetamist on mängustatud ⁴⁹ , sh arendatud vabatahtliku tegevuse infoportaali	Siseministeerium		„Kogukondlik Eesti 2024–2027“
Ellu on viidud tegevusi muukeelsete elanike valmisoleku tõstmiseks kodanikuühiskonnas osalemiseks	Siseministeerium	Kultuuriministeerium	„Kogukondlik Eesti 2024–2027“, Lõimumisprogramm
Ellu on viidud tegevusi vabäühenduste valmisoleku tõstmiseks muukeelsete elanike kaasamiseks vabatahtlikena	Siseministeerium	Kultuuriministeerium	„Kogukondlik Eesti 2024–2027“, Lõimumisprogramm
Analüüsitud on võimalusi vabatahtliku tegevuse arvestamiseks asendusteenistuses	Siseministeerium	Kaitseministeerium, Sotsiaalministeerium	„Kogukondlik Eesti 2024–2027“
Vabäühenduste püsivabatahtlike ja liikmete kaasamise mudeleid on uuendatud ning levitatud vabäühenduste seas	Siseministeerium		„Kogukondlik Eesti 2024–2027“
Vabatahtlikus tegevuses ja annetamiskampaaniates osalemist kui meeskonnatöö vormi on levitatud tööandjate seas	Siseministeerium		„Kogukondlik Eesti 2024–2027“
Ellu on viidud vabäühenduste annetuste kogumise oskusi arendavaid tegevusi	Siseministeerium		„Kogukondlik Eesti 2024–2027“
Ettevõtete ja investorite annetuste soodustamiseks on tehtud maksupoliitika muutmise analüüs ja sõnastatud ettepanekud	Siseministeerium	Rahandusministeerium	„Kogukondlik Eesti 2024–2027“
Annetusi koguvatele vabäühendustele on pakutud tuge ja nõustamist	Siseministeerium		„Kogukondlik Eesti 2024–2027“
Tõstetud on laste ja noortega tegelevate vabäühenduste kaasamis- ja osalemisioskusi ⁵⁰	Siseministeerium		„Kogukondlik Eesti 2024–2027“

⁴⁹ Mängustamine on mänguelementide kasutamine mittemängulises keskkonnas. Enamasti on mängustamise eesmärgiks suurendada osalejate motivatsiooni ja aktiivsust.

⁵⁰ Tegevuse elluviimisele aitab kaasa „Euroopa Sotsiaalfond 2021–2027“.

Alaeesmärk 1.2: Võimekad ja hoolivad kogukonnad

Probleemide ja olukorra kirjelduse kokkuvõte

Kohalikes omavalitsustes ei kaasata ega võimestata kogukondi süsteemselt ja igapäevaselt

14% inimesi peab oluliseks lasta elanikel kaasa rääkida riigiasjades ja kaitsta sõnavabadust

Riiklikult ei ole seni kogukondade võimestamisega süsteemselt tegeletud

Asutused, kes alaeesmärki aitavad saavutada ja info rahastuse kohta

Alaeesmärki aitavad saavutada Siseministerium ja samuti asutused, kes oma raha selles programmis ei planeeri: Regionaal- ja Põllumajandusministerium, Sotsiaalministerium, Rahandusministerium, Haridus- ja Teadusministerium, Kultuuriministerium

Alaeesmärgi saavutamise vahendid: riigieelarve

Mõõdikud programmi tegevuse alaeesmärgi täitmise hindamiseks

Mõõdiku nimi	Algtase 2020	2021 (tegelik)	2022 (tegelik)	2023	2024	2025	2026	2027	Allikas
Rahulolu elanike kaasamisega kohalikus omavalitsuses (pigem rahul ja väga rahul)	38%	> 38% (-)	> 38% (39,37%)	> 38%	> 38%	> 38%	> 38%	> 38%	Rahandusministerium

Olulised tegevused perioodiks 2024–2027	Vastutaja	Seotud pooled	Programm, milles planeeritakse ⁵¹
Kogukonnakeskse valitsemisviisi instrumendid on rakendatud	Siseministerium	Regionaal- ja Põllumajandusministerium	„Kogukondlik Eesti 2024–2027“
Iga-aastane kodanikuühiskonna innovatsioonifondi taotlusvoor on läbi viidud	Siseministerium		„Kogukondlik Eesti 2024–2027“
Linnaliste asumiseltside ja külaseltside tegevus on toetatud	Regionaal- ja Põllumajandusministerium, Siseministerium		Põllumajanduse ja Kalanduse arengukava 2030, Regionaalpoliitika programm
(Peresõbralikud) kogukonnad on esile tõstetud ja tunnustatud	Siseministerium	Sotsiaalministerium	„Kogukondlik Eesti 2024–2027“
Kogukondades on katsetatud uusi osalemisvõimalusi, rakendatud ja levitatud on kogukonnaprojekte	Siseministerium	Regionaal- ja Põllumajandusministerium, Haridus- ja Teadusministerium	„Kogukondlik Eesti 2024–2027“
Kogukonnakoordinaatori profiiliga ametikoht on loodud igasse maakonda	Siseministerium	Regionaal- ja Põllumajandusministerium	Ida-Virumaa puhul „Ida-Viru programm 2021–2030“
Parimad põlvkondade vahelised ja kogukondade aktiveerimise	Siseministerium	Sotsiaalministerium, Kultuuriministerium	„Kogukondlik Eesti 2024–2027“

⁵¹ Need on arengudokumendid, mille raames selle programmi elluviimist toetavad tegevused ja raha planeeritakse. Märgitud on vaid need teistes arengudokumentides planeeritavad alatulemused, mille saavutamata jätmisel jääksid kodanikuühiskonna programmi eesmärgid saavutamata, ja mille puhul on seetõttu vaja teha enam koostööd.

koostöövormid on kaardistatud ja levitatud kogukondades			
Analüüsitud on õigusakte ning sõnastatud ettepanekud kohaliku tasandi algatuse tegutsemise lihtsustamiseks	Siseministeerium	Regionaal- ja Põllumajandusministeerium	„Kogukondlik Eesti 2024–2027“
Ellu on viidud idee- või esseekonkursside kogukondliku aktiivsuse edendamiseks	Siseministeerium		„Kogukondlik Eesti 2024–2027“
On koostatud ülevaade kogukondlike algatuste ühisrahastusvõimalustest ja neid analüüsitud	Siseministeerium		„Kogukondlik Eesti 2024–2027“
Tagatud on nõustamisteenus juriidilise vormita tegutsevatele kodanikualgatustele	Siseministeerium		„Kogukondlik Eesti 2024–2027“
Jätkatud on väärivate ülikooli vm vanemaealiste kooskäimiskohtadega koostööd ühistegevuse leidmiseks	Haridus- ja Teadusministeerium		Täiskasvanuhariduse programm
Kohalikul tasandil on arendatud noorte osalust ühiskondlikus ja/või kogukondlikus tegevuses	Haridus- ja Teadusministeerium	KOVid	Noortevaldkonna programm
Arukate külade (<i>smart villages</i>) ⁵² algatust on levitatud kogukondades	Regionaal- ja Põllumajandusministeerium		„Põllumajanduse ja Kalanduse arengukava 2030“ raames rakendatava „Põllumajandus, toit ja maaelu 2024 – 2027“
Nn ühiskondliku aktiivsuse kooli katseprojekt on Ida-Virumaal korraldatud	Siseministeerium		„Kogukondlik Eesti 2024–2027“

⁵² Arukas küla on kombinatsioon digitaalsusest, mobiilsusest, innovatsioonist ja kohapealsete väärtuste parimast kasutamisest. Vt lisa https://www.maainfo.ee/index.php?article_id=6554&page=3265&action=article&

Alaeesmärk 1.3: Võimekad vabäuhendused ja sotsiaalsed ettevõtted

Probleemide ja olukorra kirjelduse kokkuvõte

1/3 MTÜ-dest on rohkem kui kolm rahastamisallikat

Juriidiliste isikute tehtud annetuste summa ei ole eri aastatel kasvanud

Omatulu teenivaid MTÜ-sid oli 2017. aastal 57%

Palgalisi töötajaid on 36% MTÜ-del ja see on aastatega veidi kasvanud

Otsuste tegemisse kaasamine ei ole piisavalt võimaldatud, huvirühmade oskus osaleda on kasin

Asutused, kes alaeesmärki aitavad saavutada ja info rahastuse kohta

Alaeesmärki aitavad saavutada Siseministeerium ja samuti asutused, kes oma raha selles programmis ei planeeri: Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium, Rahandusministeerium, Justiitsministeerium

Alaeesmärgi saavutamise vahendid: riigieelarve, Euroopa Sotsiaalfond, Eesti-Šveitsi koostööprogramm

Mõõdikud programmi tegevuse alaeesmärgi täitmise hindamiseks

Mõõdiku nimi	Algtase	2021 (tegelik)	2022 (tegelik)	2023	2024	2025	2026	2027	Allikas
Vabäuhenduste panus SKP-sse	2% (2019)	2% (1,77%)	2% (-)	2%	2%	2%	2%	2%	Majandus- aasta aruanded
Sotsiaalsete ettevõtete müügitulu	44,8 mln € (2019)	(49 mln €)	kasvab (-)	kasvab	kasvab	kasvab	kasvab	kasvab	

Olulised tegevused perioodiks 2024–2027	Vastutaja	Seotud pooled	Programm, milles planeeritakse ⁵³
Korraldatud on üleriigilisi ja piirkondlikke projektikonkursse organisatsioonide võimekuse parandamiseks	Siseministeerium		„Kogukondlik Eesti 2024–2027“
Korraldatud on kodanikuühendusi toetavaid tugitegevusi (sündmused, koolitused, tunnustamised, teavitustegevused)	Siseministeerium		„Kogukondlik Eesti 2024–2027“
Vabäuhenduste juhtide järelkasvu programm on ellu viidud maakondlikul ja üleriigilisel tasandil	Siseministeerium	Avatud Eesti Fond ja Vabäuhenduste Liit (Aktiivsete Kodanike Fond)	„Kogukondlik Eesti 2024–2027“
Kvaliteedimärgise „Vabatahtliku sõber“ arenguprogramm on ellu viidud	Siseministeerium		„Kogukondlik Eesti 2024–2027“
Toetusmeetmetes on katsetatud ja kasutatud uudseid lahendusi (ettevõtlus- või äriinkubaatorid, koosloome, disainmõtlemine, osalev	Siseministeerium		„Kogukondlik Eesti 2024–2027“

⁵³ Need on arengudokumendid, mille raames selle programmi elluviimist toetavad tegevused ja raha planeeritakse. Märgitud on vaid need teistes arengudokumentides planeeritavad alatulemused, mille saavutamata jätmisel jääksid kodanikuühiskonna programmi eesmärgid saavutamata, ja mille puhul on seetõttu vaja teha enam koostööd.

või kaasav rahastamine, sektorite koostöö)			
Pakutud on konsultatsiooni- ja nõustamisteenust, sh ärimentorlust vabaühendustele ja sotsiaalsetele ettevõtetele	Siseministeerium		„Kogukondlik Eesti 2024–2027“
Ellu on viidud kodanikuühenduste nõustajate kvalifikatsiooni parandavaid tegevusi	Siseministeerium		„Kogukondlik Eesti 2024–2027“ Euroopa Sotsiaalfond 2021–2027
Sotsiaalse innovatsiooni edendamiseks on tagatud nõustamisteenus, koolitus- ja arendamisvõimalused jmt	Siseministeerium		Eesti-Šveitsi koostööprogramm 2022-2029
Välja on töötatud ja katsetatud vabaühenduste ja sotsiaalsete ettevõtete jätkusuutlikkust toetavaid finantsinstrumente (näiteks eritingimustel või soodsad laenud)	Siseministeerium	Majandus- ja Kommunikatsiooni- ministeerium	„Kogukondlik Eesti 2024–2027“
Ühiskondliku mõju osakute (<i>social impact bonds</i>) kasutamine jm eraraha kaasamise viisid on Eestis rakendatud	Siseministeerium	Rahandusministeerium	„Kogukondlik Eesti 2024–2027“
Loodud on ligipääs mõjust lähtuva juhtimise (digitaalsetele) tööriistadele ja koolitustele, et suurendada tõenduspõhiste meetodite kasutamist	Siseministeerium		„Kogukondlik Eesti 2024–2027“
Ühiskondlike probleemide mõju hindamise katseprojektiga on algust tehtud	Siseministeerium	Justiitsministeerium, Majandus- ja Kommunikatsiooni- ministeerium	„Kogukondlik Eesti 2024–2027“
Sotsiaalse ettevõtluse mõiste on täpsustatud, juriidilised takistused analüüsitud ja ettepanekud nende lahendamiseks sõnastatud	Siseministeerium	Justiitsministeerium, Majandus- ja Kommunikatsiooni- ministeerium	„Kogukondlik Eesti 2024–2027“
Korraldatud on noortele mõeldud sotsiaalse ettevõtluse arenguprogrammid järelkasvu loomiseks	Siseministeerium		„Kogukondlik Eesti 2024–2027“
Korraldatud on sotsiaalsete ettevõtete ühiskondliku mõju tuntust tõstvaid tegevusi	Siseministeerium		„Kogukondlik Eesti 2024–2027“
Valdkondlik statistika ja muud vabaühendusi ja sotsiaalseid ettevõtteid puudutavad andmed on kogutud, analüüsitud ja avalikustatud	Siseministeerium		„Kogukondlik Eesti 2024–2027“

Alaeesmärk 1.4: Läbipaistev ja kaasav poliitika kujundamine

Probleemide ja olukorra kirjelduse kokkuvõte

Eesti vabaühenduste **huvikaitsevõimekus on hea** võrreldes piirkonna teiste organisatsioonidega, ent see on püsinud viimased viis aastat muutumatuna

Vabaühenduste riigieelarveline **rahastamine ei ole piisavalt läbipaistev**, mõjus ega kõigile võimalik

Poliitikakujundamisse kaasamine on tihti formaalne ja selleks ei anta piisavalt aega

Asutused, kes alaeesmärki aitavad saavutada ja info rahastuse kohta

Alaeesmärki aitavad saavutada Siseministeerium ja samuti asutused, kes oma raha selles programmis ei planeeri: Riigikantselei, kõik teised ministeeriumid

Alaeesmärgi saavutamise vahendid: riigieelarve

Möödikud programmi tegevuse alaeesmärgu täitmise hindamiseks

Möödiku nimi	Algtase 2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	Allikas
Rahulolu elanike kaasamisega kohalikus omavalitsuses (pigem rahul ja väga rahul)	38%	> 38% (-)	> 38% (39,37%)	> 38%	> 38%	> 38%	> 38%	> 38%	Rahandusministeeriumi tellitud rahulolu-uuring

Olulised tegevused perioodiks 2024–2027	Vastutaja	Seotud pooled	Programm, milles planeeritakse ⁵⁴
Kaardistatud on kodanikuühiskonna kaasamise hetkeolukord KOV tasemel	Siseministeerium		„Avatud valitsemise partnerluse tegevuskava“
Suurendatud on ministeeriumites töötavate kaasamiskoordinaatorite rolli ja kompetentsi	Riigikantselei		Riigikantselei programm (väljatöötamisel)
Parendatud on huvikaitseorganisatsioonide võimekust huvikaitsetegevusi ellu viia ja üldhuvidesse panustada	Siseministeerium		„Kogukondlik Eesti 2024–2027“
Kaardistatud ja analüüsitud on vabaühenduste rahastamist ministeeriumites ja KOV-ides ning rahastajate tegevuse vastavust rahastamise korrale	Siseministeerium	Kõik ministeeriumid	„Kogukondlik Eesti 2024–2027“
Kaardistatud ja analüüsitud on strateegilise partnerluse mõistet ja kasutusel olevaid eri vorme ministeeriumites ja KOV-ides	Siseministeerium		„Kogukondlik Eesti 2024–2027“
Korraldatud on strateegilise partnerluse koolitusi ja nõustamisi vabaühendusi rahastavatele ministeeriumite, allasutuste ja KOV-ide töötajatele	Siseministeerium		„Kogukondlik Eesti 2024–2027“

⁵⁴ Need on arengudokumendid, mille raames selle programmi elluviimist toetavad tegevused ja raha planeeritakse. Märgitud on vaid need teistes arengudokumentides planeeritavad alatulemused, mille saavutamata jätmisel jääksid kodanikuühiskonna programmi eesmärgid saavutamata, ja mille puhul on seetõttu vaja teha enam koostööd.

Vabaühenduste rahastamiskeskonna andmebaas on igal aastal uuendatud	Siseministeerium		„Kogukondlik Eesti 2024–2027“
Uuendatud ja levitatud on ühenduste rahastamise juhendmaterjali ministeeriumite, allasutuste ja kohalike omavalitsuste töötajatele	Siseministeerium		„Kogukondlik Eesti 2024–2027“
Edendatud on vabaühenduste rahastajate koostööd	Siseministeerium		„Kogukondlik Eesti 2024–2027“
Kaardistatud on kodanikuühiskonna rahastamispraktikad kohalikul tasandil ja neid on analüüsitud	Siseministeerium		„Kogukondlik Eesti 2024–2027“
Vabaühenduste ümarlaua tööga on alustatud ja on avatud taotlusvoor koosloomeprojektide elluviimiseks	Siseministeerium		„Kogukondlik Eesti 2024–2027“, Ida-Virumaa puhul „Ida-Viru programm 2021–2030“

Programmi tegevus 2: Usuvabaduse tagamine

EESMÄRK: Võimekad usulised ühendused.

PROGRAMMI TEGEVUSE SISU KIRJELDUS: Usuvabaduse kindlustamise tegevus võtab arvesse ja rakendab teadmispõhist poliitikat ning arvestab ühiskonnas toimuvate muutustega ja kohandab seniseid positiivseid praktikaid uuenevasse olukorda. Programmi tegevus hõlmab usulisi ühendusi puudutava poliitika väljatöötamist ja elluviimist, usulistele ühendustele eraldatud toetuste kasutamise üle järelevalve tegemist, usulu küsimuste analüüsimist ning muude usuliste ühendustega seotud tegevuste korraldamist.

Alaeesmärk 2.1: Võimekad usulised ühendused

Probleemide ja olukorra kirjelduse kokkuvõte

Usuliste ühenduste rolli tugevdamine kogukonnatöös vajab enam tuge ja tähelepanu

Eestis tegutseb umbes **500 usulist ühendust**. Usulistest ühendustest enamik kuulub kirikutesse või koguduste liitudesse

2000. 2011. ja 2021. aasta rahvaloenduse järgi enamik kindlat usku omavaid inimesi olid rahvusvähemuste esindajad

Usuline radikaliseerumine ei ole praegu Eestis probleem, kuid viimaste aastate vältel on kohus tuvastanud terrorismi toetamist ja rahastamist

Asutused, kes alaeesmärki aitavad saavutada ja info rahastuse kohta

Alaeesmärki aitab oma teenuste kaudu saavutada Siseministeerium

Alaeesmärgi saavutamise vahendid: riigieelarve

Mõõdikud programmi tegevuse oodatava tulemuse täitmise hindamiseks

Mõõdiku nimi	2020 (tegelik)	2021 (tegelik)	2022	2023	2024	2025	2026	2027	Allikas
Usulistele ühendustele Siseministeeriumi eelarvest läbipaistvalt eraldatud ja sihipäraselt kasutatud toetuste määr	100% / 100%	100% / 100%	100% / 100%	100% / 100%	100% / 100%	100% / 100%	100% / 100%	100% / 100%	Siseministeerium

Olulised alatulemused perioodiks 2024–2027

Vastutaja

Riiklike ja omavalitsusinstitsiooni on nõustatud Eesti religioonisituatsiooni küsimustes	Siseministeerium
Asjakohaste lepingute alusel on korraldatud kirikuvaradega seotud küsimusi	Siseministeerium
Usuühendusi on abistatud enesekorralduse teostamisel	Siseministeerium
Usulu küsimused on analüüsitud ja üldistatud	Siseministeerium
Korraldatud on koolitused vaimulikele ja usulistele ühendustele (abielu sõlmimine, muinsuskaitse, võimekuse suurendamine)	Siseministeerium
Edendatud on usuühenduste koostööd	Siseministeerium
Osaletud on Vabariigi Valitsuse ja Eesti Kirikute Nõukogu ühishuvide saavutamiseks vajalike strateegiate väljatöötamises	Siseministeerium

Programmi juhtimiskorraldus ja programmi koostamisest

Programmi juhtimiskorraldus

Programmi **ajakohastatakse igal aastal riigieelarve koostamise käigus**, et tagada kooskõla riigi eelarvestrateegia ning riigi rahaliste võimalustega. Programmi **kooskõlastavad** programmi vastutaja ja see esitatakse **teadmiseks** või **arvamuse avaldamiseks** teistele programmi eesmärkidesse panustavatele pooltele.

Arengukava „Sidus Eesti 2021–2030“ juhtkomisjonile antakse juhtkomisjoni kohtumiste raames infot programmi täitmise ja muutmisvajaduse osas.

Programmi kinnitab käskkirjaga valdkonna eest vastutav minister või ministrid pärast riigieelarve seaduse vastuvõtmist.

Programmi elluviimist koordineerib ja selle täitmise üle teeb järelevalvet Siseministeeriumi rahvastiku ja kodanikuühiskonna asekancler.

Eesti kodanikuühiskonna arengu kontseptsiooni rakendamise valitsuskomisjon nõustab Siseministeeriumit programmi elluviimise osas ning hindab ja teeb ettepanekuid programmi elluviimiseks. Vajaduse korral **moodustatakse Siseministeeriumi poolt täiendavaid töörühmi ja korraldatakse arutelusid** programmi elluviimisega seotud poolte ja huvirühmadega.

Programmi elluviimises osalevad ministeeriumid ja programmi eesmärkidele kaasa aitavad ministeeriumid esitavad oma vastutusalas programmi **elluviimise kohta ülevaate või täpsustava info** Siseministeeriumile vastavalt kokkulepetele ja aruandlust reguleerivatele määrustele.

Programmi seosed teiste arengudokumentidega

Programmis kajastatakse ka nende asutuste vastutusi, kes oma teenuste raha siin programmis ei planeeri, kuid kelle konkreetse panuseta jääks programmis nimetatud eesmärk saavutamata. Laiemate tegevuste väljatoomine, mida ministeeriumid oma haldusalas ellu viivad, võimaldab luua valdkonnast terviklikumat arusaamist ja tõhustab koostööd. Programmi on lisatud viited teiste valitsemisalade arengudokumentidele.

Programmil on olulisim seos „**Noortevaldkonna arengukavaga 2021–2035**“, mille eesmärgid „noored on loov ja ühiskonda hoogsalt edasiviiv jõud – hariduse, kultuuri, majanduse, keskkonna ja teiste valdkondade edendamise nügijad ja eestvedajad“ ja „noorte õiguste kaitsmine riigis on järjepidev ning noorte aktiivne kodanikuosalus toetatud“ aitavad noori võimendada.

Samuti on programm seotud „**Siseturvalisuse arengukavaga 2020–2030**“, mis aitab kodanikuühiskonna eesmärkide saavutamisele kaasa vabatahtliku tegevuse populariseerimise, omaalgatuse suhtes positiivse hoiaku kujundamise ning kogukondliku lähenemisviisi juurutamise kaudu, ning „**Põllumajanduse ja kalanduse valdkonna arengukavaga aastani 2030**“, mille tegevussuund „Maa- ja rannapiirkonna areng“ aitab kaasa aktiivse kodanikuühiskonnaga seotud eesmärkide saavutamisele. Maa- ja rannapiirkonna arengu tegevussuuna eesmärkideks on seotud nimelt maapiirkondade elanikkonna aktiivsus ja elujõulisus ning maapiirkondades kasvav lisandväärtusega mitmekesine ettevõtlus.

Programmi koostamine

Kodanikuühiskonna programmi koostamisega alustati kevadel 2018 ning see koostati tihedas koostöös **partneritega**. Programmi koostamist nõustas juhtrühm, kuhu kuuluvad peale Siseministeeriumi järgmiste organisatsioonide esindajad: Kodanikuühiskonna Sihtkapital SA, Vabaühenduste Liit, Sotsiaalsete Ettevõtete Võrgustik, Eesti Külaliikumine Kodukant, Haridus- ja Teadusministeerium, Kultuuriministeerium, Maaeluministeerium, Rahandusministeerium, Sotsiaalministeerium, Riigikantselei, MTÜ Maakondlikud Arenduskeskused, Balti Uuringute Instituut, Mõttekoda Praxis, Tallinna Ülikool, Tartu Ülikooli

Sotsiaalteaduslike rakendusuuringu keskus RAKE, Eesti Leader Liit, Junior Achievement ja Heateo Sihtasutus.

Programmi koostamiseks on toimunud järgmised kaasamistegevused:

aprill–mai 2018	tegevuskeskkonna ning aruteluseminarid
mai–august 2018	moodustati juhtrühm ja töörühmad, töötati läbi maakondlikud arengukavad ning telliti kaks uuringut
september–oktoober 2018	töögruppide kohtumised, et teha kindlaks lahendamist vajavad probleemid
november–detsember 2018	piirkondlikud mõttetalgud seitsmes paigas üle Eesti
november 2018–mai 2019	töögruppide kohtumised lahendusteede leidmiseks, selgusid kahe uuringu tulemused
september 2019	programmi avalikustamine ja avalik arutelu
detsember 2019–märts 2020	programmi tegevuste kahepoolsed arutelud
aprill 2020	programmi kooskõlastamine ministriumite ja partneritega
juuni 2020	programmi lõplik kooskõlastamine programmi juhtrühmas ja EKAK ühiskomisjonis (Eesti kodanikuühiskonna arengu kontseptsiooni rakendamise valitsuskomisjon)
juuli 2020	programmi aastate 2021–2024 kinnitamine Siseministeriumis
veebruari 2022	EKAK valitsuskomisjonis programmi ja edasise juhtimiskorralduse tutvustamine
september 2022	strateegiliste partnerite informeerimine programmi 2024–2027 perioodi muudatuste ja edasise koostööloogika osas
november 2022	ülevaade Eesti kodanikuühiskonna arengu kontseptsiooni rakendamise valitsuskomisjonile programmi 2023. aasta olulisematest tegevustest
sügis 2023	programmi uuendamise arutelu ja kirjalik arvamus avaldamise võimalus Eesti kodanikuühiskonna arengu kontseptsiooni rakendamise valitsuskomisjoniga (programmi juhtkomisjon) ning Siseministeriumi kodanikuühiskonna valdkonna strateegiliste partneritega

Lisainfo

www.siseministeerium.ee/sidest

SISEMINISTEERIUM

